महाराष्ट्र राज्य व्यवसाय शिक्षण परीक्षा मंडळ, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१.

१	व्यवसाय अभ्यासक्रमाचे नांव	**सी सी इन शिवणशास्त्र शिक्षक प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम (४१०२०९)**
२	तुकडी निहाय विद्यार्थी संख्या	२५ विद्यार्थी
३	अभ्यासक्रमाचा कालावधी	१ वर्ष
४	आठवडयातील कामाचे दिवस	६ दिवस
५	प्रकार	पुर्णवेळ
६	प्रति दिवस कामाचे तास	७ तास
७	अभ्यासक्रमासाठी आवश्यक जागा	वर्कशॉप करीता = २०० चौरस फूट वर्गखोलीकरीता = २०० चौरस फूट एकूण = ४०० चौरस फूट
८	प्रवेश अर्हता	एस.एस.सी. + MSBVE चा शिवणगटातील कोणताही प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम उत्तीर्ण
९	प्रस्तावना व उद्दिष्ट	(१) दैनंदिन घरगुती वापरातील कपडे शिलाईविषयक आवश्यक ते कौशल्य आत्मसात करणे. (२) हया विषयांच्या प्रशिक्षण केंद्रात विषय शिक्षक म्हणून अर्हता प्राप्त करणे.
१०	रोजगार संधी	१) कपडे शिलाईचा स्वतःचा व्यवसाय सुरु करु शकतो. २) तयार कपडयांच्या निर्यातीसाठी कारखान्यात अशा उत्पादन यंत्रावर काम करण्यासाठी कुशल कारागीर म्हणून नियुक्ती होऊ शकते. ३) प्रशिक्षण केंद्रात शिक्षक म्हणून नेमणूक होऊ शकते. ४) दैनंदिन वापरातील कपडे शिवण्याविषयी आवश्यक ते कौशल्य आत्मसात करणे.
११	शिक्षकांची शैक्षणिक अर्हता	(१) माध्यमिक शालान्त परीक्षा उत्तीर्ण आणि (२) शिवणशास्त्र शिक्षक प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण किंवा माध्यमिक शालान्त परीक्षा उत्तीर्ण व प्रोफेशनल कोर्स इन टेलरिंग परीक्षा उत्तीर्ण किंवा जुना टी.टी.एन "ब" विभाग उत्तीर्ण. मानसशास्त्र शिकविण्यासाठी प्रशिक्षित पदवीधर असावा.
१२	शिक्षण पध्दती	**Training System Per Week** सैध्दांतीक: १२ तास; प्रात्यक्षिक: ३० तास; एकूण: ४२ तास
१३	परीक्षा पध्दती	

Sr. No.	Paper Code	Name of Subject	TH/PR	Hours	Max. Marks	Min. Marks
1	41020911	शैक्षणिक मानसशास्त्र	TH-I	3 hrs	100	35
2	41020912	शिवण व कर्तन शरीरशास्त्र उपपत्ति	TH-II	3 hrs	100	35
3	41020913	ब्युटीक मॅनेजमेंट	TH-III	3 hrs	100	35
4	41020921	पॅटर्न मेकींग	PR-I	3 hrs	100	50
5	41020922	गारमेंट स्टीचिंग	PR-II	3 hrs	100	50
6	41020923	हिस्ट्री ऑफ फॅशन	PR-III	3 hrs	100	50
					600	255

Theory - I शैक्षणिक मानसशास्त्र

घटक :१: कार्यशिक्षणाची अध्यापन पद्धती

दिग्दर्शन पद्ती	
अ)	दिग्दर्शन पदधतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी
	लागणारे साहीत्य,कामाचे निकष व गुणयोजना.
ब)	दिग्दर्शनातील गुणदोष
अनुकरण पद्धती	
अ)	अनुकरण पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी
	लागणारे साहीत्य,कामाचे निकष व गुणयोजना.
ब)	अनुकरण पद्धतीचे गुणदोष
प्रयत्न-प्रमाद पद्धती	
अ)	प्रयत्न- प्रमाद पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी
	लागणारे साहीत्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब)	प्रयत्न - प्रमाद पद्धतीचे गुणदोष
पृथक्करण पद्धती	
अ)	पृथक्करण पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी
	लागणारे साहीत्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब)	पृथक्करण पद्धतीचे गुणदोष
संयोजन पद्धती	
अ)	संयोजन पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी
	लागणारे साहीत्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब)	संयोजन पद्धतीचे गुणदोष

घटक : २ : कार्यानुभवाच्या अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक

अ)	गरज
ब)	प्रेरणा
क)	अभिरुची
ड)	प्रेरके

घटक : ३ : अध्ययन-अध्यापनात शैक्षणिक साहित्याचा उपयोग व फायदे

घटक : ४ : कार्यशिक्षण विषयाच्या शिक्षकाची भूमिका व वैशिष्टे.

घटक : ५ : सराव पाठ व सुक्ष्मकौशल्य पाठाच्या पद्धती

सराव पाठ/वार्षिक पाठ	
अ)	हस्तकला व कार्यानुभव सराव पाठाचे टाचण तयार करणे.
ब)	पाठ निरीक्षणाचे महत्व
क)	घोटीव कागदापासुन किंवा कार्ड पेपरपासून १ ते ८ वर्गावर पाठ घेणे.
सुक्ष्मपाठ	
०१)	सज्जता प्रवर्तन कौशल्य
०२)	स्पष्टीकरण कौशल्य
०३)	चेतकबदल कौशल्य
०४)	फलक लेखन कौशल्य
०५)	प्रश्न कौशल्य
०६)	शैक्षणिक साहित्य वापर कौशल्य
०७)	उदाहरण व दाखले कौशल्य
०८)	प्रबलन कौशल्य
०९)	समारोप कौशल्य
वरील कौशल्यांची सविस्तर महिती	

विभाग २

शैक्षणिक मानसशास्त्र व शिक्षणशास्त्र	
१)	मानसशास्त्राचे स्वरुप व व्याप्ती :- शिक्षकास मानसशास्त्राची गरज, शिक्षणशास्त्र व मानसशास्त्र यांचा संबंध.
२)	विकासाच्या अवस्था :- बालवस्था, किशोरावस्था, कौमार्यवस्था.
३)	व्यक्ती विकासावर परिणाम करणारे घटक :- अनुवंशीकता व वातावरण शैक्षणिक महत्व.
४)	अवधान व अभिरुची.
५)	सहज प्रवृत्ती व सामान्य प्रवृत्ती, जिज्ञासा व संचयप्रवृत्तीबाबत माहिती.
६)	विचार प्रक्रिया व व्यक्तीभेदाची कारणे.
७)	अध्ययन प्रक्रिया, स्मरण व विस्मरण.
८)	अध्ययनाचे नियम.
९)	कंटाळा किंवा थकवा अनुकरण, सवय, शिस्त.
१०)	बुध्दी मापन कसोटी, कल्पना विचार, पठरावस्था, प्रयत्न प्रमाद पध्दती, मानसिक वय, अध्ययन वय, परीपाठाचा (सरावा नियम)
११)	हबीटची पंचपदी पाठ निरीक्षणाचे महत्व.
१२)	पाठाचे प्रकार, शिक्षण म्हणजे काय ? शिक्षणाचे प्रकार व ध्येय, प्रश्न हा पाठाचा आत्मा.
१३)	कृतीव्दारा शिक्षण, हस्त व्यवसाय शिक्षण, दृक श्राव्य साधणे, पाठय साधणे व त्याचे महत्व व फळयांचे महत्व.

१४)	प्रश्न, प्रश्नाचे महत्व, कुटूंब, घर, शाळा, समाज याचे मुलांच्या शिक्षणात महत्व, हसतखेळत क्रिडा पध्दती.
१५)	आदर्श शिक्षकाच्या अंगी कोणते गुण असावे.
१६)	परीक्षा पध्दतीतील गुणदोष, कृती व्दारा शिक्षण.
१७)	हस्त व्यवसाय शिक्षणाचे महत्व.
१८)	शालेय आरोग्य, शालेय शिस्त, सांस्कृतिक कार्यक्रम, बक्षिसे.
१९)	आधुनिक शिक्षण पध्दती, प्रविण शिक्षण पध्दती, बालीदयान पध्दती, माँटेसरी, डाल्टन पध्दती, वर्धा शिक्षण योजना.
२०)	अध्यापनाची सुत्रे -
	सोप्याकडून कठीणाकडे, मुर्ताकडून अमुर्ताकडे, ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे, विशेषाकडून सामान्याकडे.
२१)	शालेय ग्रंथालय, शैक्षणिक सहलीचे महत्व, शिक्षक पालक संघ, शालेय वेळापत्रक, शालेय दत्तर इ.

Theory - II - शिवण व कर्तन शरीरशास्त्र उपपत्ति

१.	प्री-प्रोफेशनल कोर्स इन टेलरिंग ॲण्ड कटींग व शिवण व कर्तन प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमातील उपपत्ति विभागाची उजळणी.
२.	जुन्या कपडयावरुन मापे घेण्याच्या पध्दतीचा अभ्यास.
३.	कपडे तयार करताना ताणणे व जिरवणे पध्दतीची माहीती.
४.	प्रमाणशीर व वैयक्तिक मापाचे कागदी नमुने यांची तुलना व उपयोग.
५.	निरनिराळया शरीर ठेवणीच्या व्यक्तींसाठी निरनिराळया प्रकारचे कापडाचे डिझाईन, रंग, वीण, दुमडीच्या चुणी व इतर चुर्णींचा त्यादृष्टीने अभ्यास.
६.	कापडाच्या प्रकारानुसार इस्त्री कामाची पध्दत व त्यांना लागणारी साधने.
७.	कपडयाची पूर्वपरीक्षा घेण्याची व तयार कपडे तपासण्याची पध्दत.
८.	शरीराची आठ विभागीय पध्दतीची माहिती.
९.	बाल्यावस्था ते वृध्दावस्थेपर्यंत होणारी मानवी शरीर वाढ व त्याचा विकास.
१०.	कपडयाचा तोल, गळाबिंदू व पाठीचा कणा यांची माहिती.
११.	व्यक्तीच्या पूर्ण उंचीप्रमाणे कपडयांची लांबी ठरविण्याची पध्दती.
१२.	शरीराच्या विविध ठेवर्णीचा अभ्यास व त्यामध्ये बेप्रमाण व्यक्तींसाठी करावयाचा बदल.
१३.	स्नायूंच्या हालचाली व त्यांचा शरीराच्या निरनिराळया भागांवर होणारा परिणाम.
१४.	कपडयामध्ये दोष उत्पन्न होण्याची कारणे व ते दूर करण्याचे उपाय.
१५.	ले-आऊटचा उपयोग व त्यानुसार लागणारे कापड.
१६.	प्रमाणशीर आकाराचे कागदी नमुने, ब्लॉक पॅटर्न व वैयक्तिक मापाच्या कागदी नमुन्यांचे महत्व व त्यांचा उपयोग.
१७.	प्रमाणशीर कागदी नमुन्यावरुन लहान मोठे नमुने (पॅटर्न) आखणे (ग्रेडींग).

Theory - III - ब्युटीक मॅनेजमेंट (Boutique Management)

सर्वसाधारण विद्यार्थ्यास एखाद्या पोशाखाचे चित्र दिले असता त्या चित्रावरुन तो कोणत्या फॅशनचा कपडा आहे, ती कशाची आकृत्ती आहे, त्यात कोणती विशिष्ट फॅशन आहे हे लक्षात घेऊन त्या चित्राच्या आधारे त्या आकृत्तीला स्केच कसे तयार करता येईल यालाच फॅशनचे वाचन (रिडींग) म्हणतात.

अशा प्रकारे फॅशनचे वाचन करताना सर्वसाधारणपणे कपडयाचे नांव, वय, शरीर, प्रसंग, मोहल्ला, जात, सजावटी, साधने यातून योग्य त्या मुद्यांचा उपयोग करुन किंवा आवश्यक फेरफार करुन संक्षिप्त वार्षिक १५ फॅशन रिडींग आकृती पुस्तकात टिपण असावे.

Chapter	Name of the Topic
१.	कपडयांच्या उत्पादनासाठी लागणारी वेगवेगळी यंत्र, हत्यारे व सामुग्री.
१.१	मशिनचा इतिहास, शिवण यंत्रामध्ये टप्प्या टप्प्याने झालेली प्रगती, प्राचीन कालापासून ते आधुनिक काळापर्यंत झालेली प्रगती.
१.२	इंडस्ट्रीजमध्ये झालेली प्रगती व वाढ (मशिन हत्यारे) इंडस्ट्रियल मशीन्सचे वेगवेगळे प्रकार आणि त्यांचे उपयोग.
२.	दुकाने, प्रॉडक्शन (कारखाने) युनिटस् आणि ब्युटीकची रचना. (स्थान, सजावट आणि सोयींची निवड)
२.१	दुकानाची जागा, प्रॉडक्शन (कारखाने) युनिटस् आणि ब्युटीक्स
२.२	आतील व बाहेरील सजावट.
२.३	ग्राहकांनुसार उपलब्ध सोयी सुविधा.
३.	फॅशनचे चक्र.
३.१	मागणी.
३.२	अप आणि डाऊन काळ
३.३	फॅशनच्या संज्ञा आणि फॅशन उद्योगातील संज्ञा, ब्युटीक, मास फॅशन, क्लासिक, फॅड, स्टाईल, प्रेंट-अ-पॉटर, हाय फॅशन.
४.	सेल्स प्रमोशन, फॅशन प्रमोशन आणि जाहिरात यांचा अभ्यास.
४.१	कपडयांच्या नमुन्यांचा विंडो डिस्प्ले. कपडयांचा खप वाढविण्याच्या दृष्टीने जाहीरातीचे महत्व.
४.२	जाहीरातींचे माध्यम (टि.व्ही., ट्रेड मार्क, बॅनर्स, ब्रान्ड, वर्तमानपत्र, साप्ताहिक, पॅम्प्लेट्स,प्रदर्शन, जाहीरात इ.) वेगवेगळे सेल्स आऊटलेटस्
४.३	फॅशन शोज आणि त्यांचे प्रकार.
५.	स्टाफ, कामगार, सेल्समन, पगार (perquisites) अडचणी इत्यादींचे नियुक्ती आणि नियोजन.
५.१	स्टाफची माहिती.
५.२	सेल्समनचा अभ्यास व त्यांची माहिती.
५.३	वेगवेगळया योजना आणि कामगारांच्या हिताच्या उपाय योजना व सुविधा यांची माहिती.
६.	प्रॉडक्शन युनिटच्या वाढीसाठी आवश्यक सुविधा, मार्ग आणि भांडवल यांचा अभ्यास.
६.१	बँकांमार्फत मिळणा-या भांडवलाचा अभ्यास.
६.१	वेगवेगळया कर्ज पुरवठा करणा-या संस्थांचा अभ्यास.
६.३	सरकारच्या वेगवेगळया योजना. आर्थिक अडचणी सावरण्याचा वेगवेगळा मार्ग.
७.	सेल्स आणि उत्पादन वाढविण्याच्या दृष्टीने राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय बाजारांचा अभ्यास.
७.१	स्थानिक, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय बाजारातील तुलना.
७.२	ट्रान्सपोर्टसाठी आयात व निर्यातीची माहिती.
७.३	बाजाराच्या दृष्टीकोनातून आधुनिक फॅशन डिझायनिंग.
८.	कारखाने, दुकानासाठी आणि ब्युटीकसाठी असणारे स्टेट लॉ व सेंटर लॉ यांची माहिती.
८.१	वेगवेगळया राज्यातील टॅक्सची रचना.
८.२	सेंट्रल टॅक्स व सेल्स टॅक्स.
८.३	लोकल टॅक्स गुमस्ता कायदा.

PRACTICAL – I - PATTERN MAKING

१	मशिनची स्वच्छता व तेल घालणे, मशिन योग्यरित्या हाताळणे, धागा घालणे, बॉबिन व बॉबिन केस लावणे.
२	कपडयावर मशिनची प्रॅक्टीस आणि मशीन ॲटाचमेंण्टचा वापर.
३	वेगवेगळया ट्रीमींगचा वापर जसे की, रीबन, लेस, बिडस् इत्यादी. बटण लावणे, वेगवेगळे बटन होल तयार करणे. हुक लावणे, स्नॅप बसवणे.
४	कापडावर वेगवेगळया टक्सची प्रॅक्टीस.
५	कापडावर वेगवेगळया डार्टची प्रॅक्टीस.
६	कापडावर वेगवेगळया चुण्या व प्लॅकेटस्ची प्रॅक्टीस.
७	पॅटर्न ग्रेडींग आणि पॅटर्नचे मॅनिप्युलेशन. उतार भागाचे ग्रेडींग, प्रोडक्शन पॅटर्नचे ग्रेडींग जसे की, डार्ट, कॉलर, बाही इत्यादी.
८	पॅटर्न मॅनिप्युलेशन. जसे की, डार्ट, कॉलर, बाही इत्यादी.
९	पॅटर्न बनविण्यासाठी कापडाचे निरीक्षण, वर्कशॉप मध्ये वापरण्यात येणारे साधनसामुग्री व त्यांचा योग्य प्रकारे वापर. पॅटर्न मेकींगसाठी लागणारे साधन सामुग्री हाताळणे, मापे घेणे.
१०	स्कर्टचे प्रकार. १) स्कर्टसाठी कापड कापणे. २) स्कर्ट शिवणे व फिनिशिंग
११	ए-लाईन फ्रॉक. १) ¼ स्केलने ए-लाईन फ्रॉकचे ड्राफ्टींग. २) ए-लाईन फ्रॉकचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१२	लो-वेस्ट फ्रॉक. १) लो-वेस्ट फ्रॉकचे ड्राफ्टींग ¼ स्केलमध्ये. २) लो-वेस्ट फ्रॉकचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१३	बाबा सुट. १) बाबा सुटचे ¼ स्केल ड्राफ्टींग २) बाबा सुटचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१४	पंजाबी सुट. १) पंजाबी सुटचे ¼ स्केल ड्राफ्टींग २) पंजाबी सुटचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१५	जेन्टस् शर्ट. १) जेन्टस् शर्टचे ¼ स्केल ड्राफ्टींग २) जेन्टस् शर्टचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१६	चुडीदार कुर्ता. १) चुडीदार कुर्ताचे ¼ स्केल ड्राफ्टींग २) चुडीदार कुर्ताचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१७	जिन्स / ट्राउझर. १) जिन्स / ट्राउझरचे ¼ स्केल ड्राफ्टींग २) जिन्स / ट्राउझरचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)
१८	प्लेन साडी ब्लाऊज आणि कटोरी ब्लाऊज. १) प्लेन साडी ब्लाऊज आणि कटोरी ब्लाऊजचे ड्राफ्टींग २) प्लेन साडी ब्लाऊज आणि कटोरी ब्लाऊजचे पेपर पॅटर्न (फूल स्केल)

PRACTICAL - II - Garment Stitching

१	गारमेंट मेजरमेन्टसाठी मापे घेणे.
२	गारमेंट मेजरमेन्ट सिस्टीम
३	स्टँडर्ड मेजरमेन्ट वापरुन बेसिक बॉडी पॅटर्न तयार करणे.
४	कापडाचे वेगवेगळया प्रकारचे फ्रॉक्स तयार करणे.
५	कापडाचे वेगवेगळया प्रकारचे प्लॅकेट्स तयार करणे.
६	कापडयाच्या वेगवेगळया प्रकारच्या कॉलर्स तयार करणे.
७	कापडाचे वेगवेगळया प्रकारचे कफ्स तयार करणे.
८	A - लाईन फ्रॉकचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
९	लो-वेस्ट फ्रॉकचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
१०	बाबा सुटचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
११	पंजाबी सुटचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
१२	जेन्टस् शर्टचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
१३	चुडीदार कुर्त्याचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
१४	जीन्स / ट्राऊझरचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग
१५	प्लेन साडी ब्लाऊज आणि कटोरी ब्लाऊजचे डिझायनिंग, कटींग आणि स्टीचिंग

Practical - III History of Fashion

१) भारतीय पेहराव :-

- १) आंध्रप्रदेश
- २) तामिळनाडू
- ३) कर्नाटक
- ४) आसाम
- ५) महाराष्ट्र
- ६) पंजाब
- ७) राजस्थान
- ८) काश्मिर
- ९) गुजराथ
- १०) प.बंगाल

२) महिला व पुरुषांचे परदेशी पेहराव.

प्रस्तुत अभ्यासक्रमास लागणारे साहित्य.

अ. क्र.	तपशील		नग	(संख्या)
१.	कात्र्या (३० सें.मी.लांबीच्या)	..	..	२
२.	नागमोडी कात्री	..	..	१
३.	विजारपट्टी	..	..	१
४.	आकृति टेबल (मिल्टन क्लॉथसह) (१२० सें.मी. x ७५ सें.मी. x ९० सें.मी.)	..	..	२
५.	कर्तन टेबल (१२० सें.मी. x ७५ सें.मी. x ९० सें.मी.)	..	..	१
६.	बाहीफळा	..	..	१
७.	पाय शिवणयंत्र	..	..	५
८.	स्टूल (३० सें.मी.व्यास x ४५ सें.मी.उंची)	..	..	१
९.	इस्त्री टेबल, योग्य आकाराचे व साईजचे	..	..	१
१०.	ब्रश	..	..	४
११.	आरसा (९० सें.मी. x ४५ सें.मी.)	..	..	१
१२.	शिवणकलेवरील आवश्यक पुस्तके व चार्ट	..	..	
१३.	फळा (१२० सें.मी. x ९० सें.मी.)	..	..	१
१४.	मेजर टेप	..	..	१
१५.	शिक्षकांकरीता टेबल व खुर्ची	..	..	१

अभ्यासक्रमास लागणारी संदर्भ पुस्तके.

(१) शास्त्रोक्त शिवणकला, भाग १ ते ४
लेखक -- श्री. के. एम. हेगडे, पुणे.

(२) व्यवसायिक शिवण-कर्तनकला व अध्यापनशास्त्र (मराठी, हिंदी).
लेखक -- श्री. रा. के. व्यवहारे, मुंबई.

(३) सुबोध शिवणशास्त्र
लेखक -- श्री. प्र. ल. नंद, पुणे.

(४) झारापकर शिवणशास्त्र
लेखक -- श्री. का. रा. झारापकर, मुंबई.

(५) शास्त्रोक्त शिवणकला मार्गदर्शन
लेखक -- श्री. म. गो. जुमळे, नागपूर.

(६) शैक्षणिक व प्राथमिक मानसशास्त्र
लेखक -- श्री. बा. ना. दांडेकर.

(७) मानसशास्त्राची मूलतत्वे
लेखक -- श्री. र. वी. पंडीत.

(८) शैक्षणिक मानसशास्त्र
लेखक -- श्री. रा. म. मराठे.

(९) शिक्षणाचे तात्विक व सामाजिक स्वरुप
लेखक -- श्री. ग. वि. आकोलकर.